

Stratená perla baróna Poppera a grófa Ballestrema

Pátranie po neznámej minulosti historickej budovy v Čadci

Zuzana SIHELNÍKOVÁ

Abstract

The aim of the study is to present the research about the historical building. This building is located at Jesenského street no. 195 in Čadca. The age of the building as well as the designations of antecedent owners were obscure. This study presents the newly discovered information about this historical building.

At the commencement, the study works with several sources which assume that the building was built at the beginning of the 20th century. Later, the study proves the genuine age of the building as well as the way how this information was discovered. The next question this study deals with is `Who were the precedent owners of this building`? According to the construction, decorations and the materials used for the creating of this building it was clear, that previous owner was someone with a significant social status and someone with sufficient financial background.

The study summarizes the basic information about the precedent owners of the building and describes the way how the results were achieved. The study describes the ways how the building was reconstituted and amended during the time and brings information about two paramount reconstituting of the house in 1929 and 1982. Very precious are information from the execution report made in 1937 which availed to make clear the genuine age of the building and contains very valuable information about how the house looked like in particular time. Besides that, this study contains information based on the reports from 1974 and 1980. The study is enriched by the recollections and photos of the anterior owners Ondrej Jurga and Anna Jurgová.

Key words:

Čadca, historical building, Leopold Popper, Valentin Ballestrem, Alois Rufeisen, Jurga, Jews

Úvod

Perla je už storočia považovaná za symbol niečoho vzácného, obdivuhodného a cenného. Stratenou perlou baróna Poppera a grófa Ballestrema bude v prenesenom význame historická budova nachádzajúca sa v Čadci. Ako jedna z mála prežila nielen obe svetové vojny, ale aj rozsiahle asanácie historických budov v 70. a 80. rokoch. Tieto asanácie mimoriadne tvrdo zasiahli Čadcu, ktorá v tomto období prišla prakticky o takmer celé historické jadro mesta. Okolnosti vzniku tejto budovy boli až donedávna zakryté rúškom tajomstva. Už na prvý pohľad však bolo zrejmé, že dom musel vlastniť niekto s významným spoločenským postavením a tiež dostatočným finančným zázemím. Isté indicie naznačil jeden z bývalých majiteľov tejto budovy, avšak chýbali relevantné zdroje, ktoré by potvrdzovali jeho tvrdenia.

Budova, ktorá sa stala predmetom nášho záujmu sa ako jedna z mála historických budov v Čadci zachovala až do súčasnosti. Nachádza sa neďaleko centra mesta. Na severozápad od nej sa nachádza sútok riek Kysuca a Čierňanka. Zo severu a severovýchodu ju obkolesuje autobusové nádražie a hlavná železničná stanica. Popred dom zo severozápadnej strany vedie hlavná štátna cesta smerujúca na Svrčinovec. V súčasnosti sa táto budova nachádza na Jesenského ulici č. 195, v minulosti sa jej adresa viackrát zmenila z pôvodnej Staničnej 195 a Hraničnej 195 až na Slovanská cesta 195.

Vek budovy

O budove nebol až doposiaľ realizovaný žiadny archívny výskum. Zmienky o nej sa nachádzajú iba v knihe Čadca v premenách čias, táto kniha však neobsahuje žiadne bibliografické alebo archívne zdroje. Podľa tejto knihy bola budova postavená v roku 1904 a patrila židovskému podnikateľovi. Neskôr, v roku 1940, budovu získali štyria obchodníci zo Skalitého a od roku 1943 patrila rodine Jurgovej. V roku 1980 bolo naplánované jej zbúranie, kvôli výstavbe autobusovej stanice. Budova však nakoniec nebola zbúraná a stal sa z nej Dom pionierov a mládeže. Po reštitúciách sa dom dostal opäť do rúk rodiny Jurgovej (Gerát 2010, s. 57–58).

Na začiatku bádania sme mali k dispozícii ďalšie dva zdroje, z ktorých sme mohli vychádzať. Týmito zdrojmi boli dva zachované posudky, prvý z 1974 a druhý z roku 1980. Prvý posudok z roku 1974 od Ferdinanda Kubinca odhaduje dátum výstavby budovy na rok 1900. Druhý posudok od Blendovského z roku 1980 odhaduje za rok výstavby rok 1912.

Na základe týchto informácií sme teda pracovali s verziou, že dom pochádza pravdepodobne zo začiatku 20. storočia. Avšak, mali sme k dispozícii aj informácie od jedného z bývalých

majiteľov, ktoré naznačovali, že táto budova by mohla pochádzať zo staršieho obdobia. Dnes už zosnulý Ing. Ondrej Jurga odhadoval čas výstavby budovy do skoršieho obdobia, konkrétne do 60. rokov 19. storočia.

Náš predpoklad, opierajúci sa o už spomenuté posudky, že budova pochádza zo začiatku 20. storočia výrazne narušili dochované snímky Čadce z roku 1898. Budova je na nich zobrazená vo svojej pôvodnej kráse, s pôvodnou strechou a s oknami, ktoré boli neskôr zamurované. Zaujímavosťou je, že na týchto záberoch je možné vidieť dnes už neexistujúcu striešku nad vchodom. Podľa slov bývalého majiteľa Ondreja Jurgu, viedlo ku vchodu pôvodne dvojramenné schodisko, pričom pravá strana schodiska bola neskôr zakrytá a na jej mieste vznikla veranda.

Obrázok 1 Detail pohľadnice z roku 1898 (Zdroj: Kysucké múzeum)

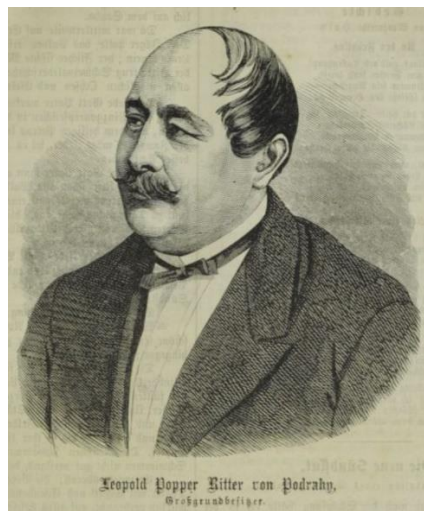
Písomné záznamy v Pozemkovej knihe na Katastrálnom úrade siahajú len do roku 1913. Tento zdroj odkazuje na exekučný posudok z roku 1937. Exekučný posudok sa podarilo vypátrať v štátnom archíve v Čadci. Vyhotovili ho znalci Jozef Fürst a Arnold Hochfelder pre potreby exekučnej dražby majetku Aloisa Rufeisena. Slovenská banka filiálka v Čadci bola zastúpená advokátom Artúrom Politzerom. V tomto cennom dokumente sa uvádza, že v roku 1937 mala budova približne 70 rokov (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937). Z čoho vyplýva, že bola postavená okolo roku 1867. Tým sa potvrdila verzia bývalého majiteľa Ondreja Jurgu.

Výstavba murovaných budov v Čadci začala až koncom 19. storočia, pričom išlo prevažne o budovy ako hotely alebo štátne budovy. Ostatné budovy v tomto období boli takmer výlučne drevené, o čom svedčia zachované fotografie mesta z prelomu 19. a 20. storočia. Preto sa dá predpokladať, že ide o najstaršiu murovanú obytnú budovu v Čadci.

Šľachtickí a židovskí majitelia

Čadca v období okolo roku 1867, teda v čase, keď mala byť budova postavená, patrila k panstvu Bytča-Strečno. Ako uvádzajú Pindur a Turóci, barón Leopold Popper si v roku 1862 prenajal a neskôr v roku 1868 odkúpil panstvo Bytča a časť panstva Strečno od grófa Esterházyho (Pindur a Turóci 2012).

Barón Leopold Popper von Podhragy sa narodil 15. februára 1821 v Hliníku nad Váhom. Jeho podnikateľské aktivity sa zameriavali na drevársky priemysel a vďaka nim sa rodina stala jednou z najzámožnejších v celej monarchii. Titul barón von Podhragy získal v roku 1882. Ústredná správa jeho majetku bola v Bytči-Hliníku, neskôr, v roku 1873 sa presunula do Viedne a od roku 1888 do Bytče (Pindur a Turóci 2012). V rámci svojho panstva má zriadené lesné úrady v mestách Bytča – Petrovská, Bytča – Podhradie, Bytča – Rajec a Lesný úrad Čadca (Štátny oblastný archív Bytča a Kočišová 1962). Lesný úrad v Čadci bol zriadený spolu s parnou pílou v roku 1873. Čadca a Lietava mali spoločného správcu, ktorý až do roku 1880 sídlil v Čadci a potom do roku 1888 v Rajci. Ústredná správa popperovských majetkov bola zlikvidovaná v roku 1894, keď rodine ostal len veľkostatok Bytča (Štátny oblastný archív Bytča a Kočišová 1962).

Obrázok 2 Barón Leopold Popper (Zdroj: geni.com)

V štátnom archíve v Bytči sa dochoval záznam v Kopiári správcu popperovského majetku v Čadci z 3. októbra 1878. Tento zápis odkazuje na spis z roku 1868 a prílohou zápisu je náčrt parciel v Čadci, na ktorých je zvýraznená tá časť parcely z parcely 10 907, ktorú podľa priloženého textu barón Popper v tom čase odkúpil od Salomona Klappholza (Štátny oblastný archív Bytča 1878).

Salomon Klappholz bol pravdepodobne prvým členom židovskej rodiny pochádzajúcej zo Sliezska, ktorý sa usídlil v Čadci (United States Holocaust Memorial Museum Collection 1996). Vlastnil parcelu č. 10 907 pri Košicko-bohumínskej železnici a susedný pozemok, na ktorom bola postavená píla, vlastnil Leopold Popper (Štátny oblastný archív Bytča 1878). V archívnych záznamoch sa zachovala zmluva zo septembra 1871 podľa ktorej mu od januára nasledujúceho roka barón Popper prenajal americký strojný mlyn a pílu v Čadci, spoločne s pozemkami, ktoré k píle patrili (Štátny archív v Bytči 1871). Rok jeho narodenia nie je známy a to z toho dôvodu, že židovská matrika v Čadci sa začala viesť až neskôr. V matričných záznamoch sa zachoval záznam o tom, že jeho manželkou bola Peppi Eichenvald, narodená okolo roku 1830. Ich syn Josef sa narodil v roku 1865 (Štátny archív v Bytči 1942). Rodine Klappholz patrilo drevený, neskôr murovaný neorenesančný hotel postavený v roku 1902 pri hlavnej železničnej stanici v Čadci, postavený na druhej polovici bývalej parcely č. 10 907, ktorá ostala vo vlastníctve rodiny Klappholz.

Podľa katastrálnych záznamov v Pozemkovej knihe, spomínaná budova 195 leží práve na parcele s číslom 10 907 (Správa katastra Čadca 2013). Toto číslo a zároveň pozíciu domu na parcele, ktorú odkúpil barón Popper, potvrdzujú aj neskoršie katastrálne mapy. Z toho vyplýva, že v Kopiári správcu popperovského majetku sa zachoval záznam o odkúpení domu Leopoldom Popperom v roku 1878. Podľa slov bývalého majiteľa Ondreja Jurgu, barón Popper mal dom postaviť na prenajatom pozemku a až neskôr tento pozemok odkúpiť. Rovnaký postup zvolil už o niekoľko rokov predtým v prípade panstva Bytča-Strečno, keď si panstvo najskôr prenajal a až neskôr odkúpil.

Dedičom majetku Leopolda Poppera v Čadci a okolí sa stáva jeho syn Armin. Narodil sa 8. septembra 1860 v Kotešovej, ako najmladší syn jeho prvej manželky Eveline Rosenthal (Hanscom 2011). Majetok zdedil ako 26 ročný v roku 1886. O tri roky neskôr dal v Čadci postaviť druhú parnú pílu. Bol tiež poslancom uhorského parlamentu za mesto Čadca (Urík 2008) Ako zaujímavosť môžeme uviesť, že 21. januára 1890 prispel sumou 100 zlatých na chudobných v meste Čadca a to bez rozdielu ich vierovyznania, za čo mu ďakovali nielen predstavitelia mesta Čadca, ale aj predstavitelia Izraelitskej obce (Štátny okresný archív Bytča pobočka Čadca 1890). Na prelome storočí, v roku 1900 sa stal za svoje „zásluhy a rozkvet mesta Čadca“ čestným občanom mesta (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca [bez dátumu]). Zomrel v júli 1924 v Budapešti.

Prechod vlastníctva domu od baróna Leopolda Poppera až ku grófovi Valentinovi Ballestremovi nie je celkom dobre objasnený. Pozemková kniha na katastri v Čadci bola

založená až v roku 1898. Z toho vyplýva, že predaj budovy sa pravdepodobne uskutočnil v tomto období, teda medzi smrťou baróna Leopolda Poppera a založením Pozemkovej knihy.

Armin Popper postupne rozpredával majetok dvom podnikateľom Pickovi a grófovi Valentinovi Ballestremovi (Grúňová a Borošová Michalcová 2018). Práve gróf Valentin Ballestrem je v Pozemkovej knihe uvedený ako prvý z vlastníkov budovy 195. Zápis pochádzajúci z roku 1913 informuje o tom, že nehnuteľnosť, prešla z rúk grófa Valentina Ballestrema do rúk Aloisa Rufeisena (Správa katastra Čadca 2013).

Gróf Valentin Wolfgang Gustav Alexander Joseph Christian Graf von Ballestrem je na našom území pomerne známy. Patril do šľachtickej rodiny Ballestrem. Rodové heslo grófov Ballestrem je „Nulla me terrent“ (Ballestrem 2006c). („Nič ma nevydesí“)

Pôvod tejto rodiny siaha do 16. storočia do Piemontu v Taliansku. Pôvodný tvar mena rodu bol Ballestrero. Predkovia Valentina Ballestrema boli obchodníci. Jednému z jeho predkov, konkrétne Marcovi Francesciovovi Antoniovovi Ballestrerovi, bolo dané do léna grófstvo Montalenghe, nachádzajúce sa neďaleko Turína. Svadbou sa k ich majetku pridalo aj grófstvo Castellengo. Predkovia Valentina Ballestrema sa na naše územie dostali vďaka svojmu predkovi Giovannimu Battistovi Angleovi Ballestrerovi, ktorý bol synom Marca Ballestrera. Giovanni Ballestrero slúžil v Pruskej armáde ako dôstojník. Je považovaný za zakladajúceho člena rodinnej vetvy sídliacej v Nemecku. Jeho potomkovia sa priženili do rodiny barónov Von Stechov v Hornom Sliezsku a tým získali do svojho vlastníctva sídlo Plawniowitz, v súčasnosti známe ako „Perla rodu Ballestremov“. K ich rozsiahlemu majetku patrili aj cenné bane so zásobami uhlia a rúd. Tie tvorili základ ich neskoršieho bohatstva. V tomto období si zmenili rodné meno na Ballestrem. Významnou osobnosťou tejto rodiny bol Franz Von Ballestrem, ktorý bol okrem iného aj prezident Ríšskeho snemu v Berlíne v rokoch 1898 – 1906. Bol to zároveň otec Valentina Ballestrema (Ballestrem 2006a).

Gróf Valentin Ballestrem bol jeho prvorođený syn. Rodine patrili hute a valcovne nachádzajúce sa prevažne na území Sliezska. Vo svojej dobe bola táto rodina považovaná za jednu z najbohatších rodín priemyselníkov v Európe (Mrva 2010). Valentin sa narodil v roku 1860 vo Vroclave. Študoval na jezuitskej škole Stella Matutina Feldkirche v Rakúsku, ďalej študoval aj na katolíckej škole Vechta v Dolnom Sasku. Neskôr sa rozhodol študovať právo vo Vroclave a neskôr sa presunul na Univerzitu do Štrasburgu a odtiaľ na Univerzitu v Tübingene. Absolvoval ročnú dobrovoľnícku vojenskú službu a potom v rokoch 1885 – 1886 pôsobil na stáži na okresnom súde v Ujeste v Sliezsku. Po tom, čo zložil právnickú skúšku, začal pracovať pre ministerstvo zahraničia. Jeho manželkou sa v roku 1900 stala

Agnes, grófka Stolberg-Stolberg, s ktorou mali deväť detí. Ich rodinným sídlom sa stal zámok Oberglärsdorf. V roku 1910 zomrel jeho otec a Valentin sa stal hlavou celého koncernu. Dal postaviť koksovňu „Koksanstalt Wolfgang“, elektrárňu Nikolaus a dal rozšíriť baňu „Franzgrube“ (Ballestrem 2006b). Valentin Ballestrem zanechal pamiatky aj na území Slovenska. Azda najviac mediálnej pozornosti si v posledných rokoch vyslúžiť zámok Kunerad, postavený v rokoch 1914 – 1916. Ďalšou pamiatkou naňho na našom území je aj poľovnícky kaštieľ v Oščadnici, ktorý bol postavený v rokoch 1910 – 1913. Zaujímavosťou je, že z Oščadnice bola na jeho žiadosť vysadená topol'ová alej, ktorá viedla až do Čadce. Bohužiaľ, táto alej bola vyrúbaná počas Prvej česko-slovenskej republiky. Okrem toho mu patrili obrovské lesné pozemky nielen na Kysuciach, ktoré odkúpil od baróna Poppera (Kysucká galéria Čadca 2013). Valentin Ballestrem zomrel 17. mája 1920 na zámku Plawniowitz.

Alois Rufeisen, ktorý odkúpil dom 195 od grófa, sa narodil 7. decembra 1865. Miesto jeho narodenia nie je celkom jasné, zdroje sa v tomto bode rozchádzajú. On sám vo svojej žiadosti o vydanie pasu uvádza ako rodné mesto Čadcu (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca 1923). Zápisy v databáze Yad Vashem, ktorá vedie záznamy o ľuďoch, ktorí zahynuli počas holokaustu však ako miesto jeho narodenia uvádza Milówku v dnešnom Poľsku (Yad Vashem [bez dátumu]).

Obrázok 3 Alois Rufeisen (Zdroj: Štátny archív v Bytči, pobočka Čadca)

Alois Rufeisen bol obchodníkom s drevom a je veľmi pravdepodobné, že bol vlastníkom Akciovej spoločnosti pre zužitkovanie dreva v Čadci, ktorá sa predtým nazývala Spoločnosť na zužitkovanie dreva z moravskej Ostravy. Naše tvrdenie opierame o záznam v Pozemkovej

knihe, kde je táto spoločnosť zapísaná (Správa katastra Čadca 2013). Práve tejto spoločnosti patril majetok po grófovi Ballestremovi, príkladom môžu byť obrovské lesné plochy na Kysuciach, pričom malo ísť o 5 000 hektárov lesnej pôdy (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca [bez dátumu]). K majetku spoločnosti patrili aj významné nehnuteľnosti ako kaštieľ v Oščadnici, hrady Lietava a Strečno alebo Panský dom v Žiline.

Čo sa týka historickej budovy č. 195, tú odkúpil Rufeisen od Valentína Ballestrema už v roku 1910. Zápis do Pozemkovej knihy sa uskutočnil až v roku 1913 (Správa katastra Čadca 2013). Alois Rufeisen požiadal Slovenskú banku v roku 1922 o úver a v rovnakom čase vyčlenil dom 195 zo Spoločnosti na zužitkovanie dreva a presunul tento dom do súkromného vlastníctva (Správa katastra Čadca 2013). Rufeisen bol aktívny aj ako člen mestského zastupiteľstva Čadce. 4. októbra 1923 bol zvolený za radcu Židovskej strany v Čadci a podľa zápisníc sa pravidelne zúčastňoval zasadnutí mesta (Štátny okresný archív Bytča pobočka Čadca 1931). Bol tiež aktívny ako sionistický činiteľ v spolku Zion pre Žilinu, kde prednášal v 20. a 30. rokoch. Okrem toho bol vo vedení Žilinskej priemyselnej a obchodnej banky, a. s. v Žiline (Frankl a Frankl 2008).

Alois Rufeisen aktívny aj v Židovskej náboženskej obci v Čadci. V roku 1928 boli za jeho predsedníctva schválené nové stanovy. Oficiálne sa táto obec nazývala Izraelitská náboženská obec Čadca. Išlo o nepolitický spolok, ktorý sídlil v Čadci. Zastupujúcimi a správnymi orgánmi tejto obce bolo predsedníctvo a reprezentácia. Predstavenstvo sa skladalo z predsedu, podpredsedu, dvoch poradcov, pokladníka a prestaveného „templu“, čiže predstaveného chrámu alebo modlitebne. Celkovo mala reprezentácia obce 15 riadnych členov a 4 náhradníkov. Táto obec nezastrešovala len Židov v Čadci, ale pod jej autonómnou správou spadali aj okolité obce: Svrčinovec, Čierne, Skalité, Raková, Staškov, Zákopčie, Horelica a Oščadnica (Hudecová 2005).

V roku 1936 sa konala exekúcia Spoločnosti pre zužitkovanie dreva a majetok tejto spoločnosti prešiel na spoločnosť ZELEHOZ. Podnik Aloisa Rufeisena pre zužitkovanie dreva bol definitívne zlikvidovaný počas likvidácie židovských podnikov v apríli 1941 (Ústav pamäti národa 1942).

Čo sa týka jeho osobného života, Alois Rufeisen bol ženatý s Hermínou, rodenou Spitzerovou. Dátum jej narodenia je nejasný, podľa žiadosti o vydanie pasu sa narodila 18. augusta 1875 alebo, podľa databázy obetí holokaustu Yad Vashem, 13. augusta 1873 (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca 1923; Yad Vashem [bez dátumu]). Rufeisenovci ešte istý čas ostali bývať v dome 195 aj po exekúcii, keď bol tento

dom už predaný novým majiteľom. Neskôr sa presunuli do Bratislavy. Dôvod tohto presunu nie je celkom jasný, podľa slov pamätníčky Anny Jurgovej sa mohli pokúsiť o útek do zahraničia, alebo je tiež možné, že vypočuli varovanie, ktoré mal vyriechnúť vtedajší predseda Židovskej náboženskej obce. V rozhovore, ktorý poskytol syn tohto predsedu, Juraj Iakov Politzer pre múzeum Yad Vashem, sa spomína, že krátko pred začiatkom deportácií mali Židia v Čadci dostať varovanie, aby sa ukryli, pretože im hrozí deportácia a strata majetku (United States Holocaust Memorial Museum Collection 1995). V tomto prípade však odchod z domova nepomohol, pretože Alois Rufeisen aj jeho manželka Hermína sa dostali do transportu, ktorý odišiel 5. júna 1942 z Bratislavy a smeroval do vyhladzovacieho tábora Sobibór, kde boli zavraždení (Yad Vashem 1999; [bez dátumu]).

Alois Rufeisen budovu vlastnil až do roku 1937, kedy sa konala exekučná dražba jeho majetku (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937). 14. decembra 1940 budovu získali: Dominik Oravec, Ondrej Tatárka, František Jargaš a Jozef Časnocha (Ďurčanský 1943).

Boli to štyria obchodníci s drevom pochádzajúcich zo Skalitého (Ďurčanský 1943), pravdepodobne vlastníci firmy ZELEHOS, ktorá získala majetky po Akciovej spoločnosti pre zužitkovanie dreva na Čadci, predovšetkým išlo o lesné pozemky, ku ktorým patrili napr. aj kaštieľ v Oščadnici (Kysucká galéria Čadca 2013).

V decembri 1940 sa uskutočnilo sčítanie ľudu. Podľa záznamov z tohto sčítania, bol ako vlastník domu uvedený Ondrej Tatárka. Dom mal v tom čase tri byty. Počas sčítania ľudu bolo prítomných šesť osôb, z toho boli štyria židia. V prvom byte býval Alois Rufeisen s manželkou Hermínou, rodenou Spitzeovou. Okrem toho tam býval aj Jakub Spitzer a Frederika Weilová. V druhom byte býval Jakub Kochan s Angesou Kochanovou, rodenou Gajdičiarovou. Tretí byt bol v tomto čase neobývaný (Slovenský národný archív [bez dátumu]).

Jurgov dom

Zaujímavým je geometrický plán budovy z roku 1940, ktorý sa zachoval v origináli aj v kópii, na ktorom sú ako majitelia uvedení František Jurga s manželkou Margitou Jurgovou, rodenou Padychovou. Kúpnopredajná zmluva medzi štyrmi obchodníkmi zo Skalitého a Jurgovcami bola podpísaná až o tri roky neskôr, 5. apríla 1943. V čase podpisu zmluvy Jurgovci už v budove bývali. Kúpnopredajná zmluva bola podpísaná až po tom, čo Jurgovci zaplatili sumu 50 000,- korún Slovenskej banke filiálke v Čadci. Táto banka viedla exekučnú dražbu na

majetok Aloisa Rufeisena. Jurgovci sa v zmluve zaviazali splatiť hypotekárny dlh z roku 1922 na budovu č. 195 a pozemky, ktoré ku budove patrili (Ďurčanský 1943).

Dom získal svoj názov po rodine Jurgovej, ktorej patrilo niekoľko desaťročí a preto je známy aj pod názvom „Jurgov dom“.

Obrázok 4 Fotografia domu z obdobia okolo roku 1945 (Zdroj: súkromný archív)

Prvými majiteľmi z tejto rodiny boli František Jurga (*1902 – 1984) a Margita, rodená Padychová (*1905 – 1974).

Z informácií, ktoré máme k dispozícii vieme, že František Jurga bol v roku 1919 dobrovoľníkom v československej armáde. Neskôr, približne do roku 1929, pracoval v továrni na výrobu kyseliny uhličitej v Bratislave a bol aj rušnovodičom. Potom pracoval na rôznych príležitostných prácach ako murár a tesár. V rokoch 1937 – 1938 pracoval pre Třinecké železiarne ako kurič a strojník.(Jurgová 2013; Jurga 1984) Potom, čo bolo Tešínsko obsadené Poľskom prišiel o prácu a tak začal od roku 1939 pracovať ako hostinský na prenajatú živnosť. Od roku 1947 pracoval ako skladník v závode Zdroj Čadca-Oščadnica. Zomrel 9. februára 1984 (Jurga 1984; Jurgová 2013).

Obrázok 5 František Jurga (Zdroj: súkromný archív)

Jeho manželka Margita sa narodila 4. februára 1905 vo Svrčinovci. Pochádzala z chudobných pomerov, preto obecnú školu navštevovala len 3 roky. Kvôli nedostatku financií, bola už ako 11 ročná, v roku 1916, nútená odísť pracovať na poľnohospodárske práce. Od roku 1920 pracovala v súkennej továrni v Čadci. Potom sa v rokoch 1934 až 1950 venovala starostlivosti o svoju rodinu a domácnosť. V roku 1947 začala pracovať v závode Zdroj Čadca a neskôr prešla do závodu TATRA Čadca, kde pracovala až do svojho dôchodku. Zomrela 29. apríla 1974.

Vzhľadom na to, že kúpnopredajnú zmluvu František a Margita Jurgovci podpísali počas trvania druhej svetovej vojny, jej súčasťou sú aj paragrafy §3 a §4 zákona č. 46/1940 o pozemkovej reforme Sl. z.. Zákon obmedzoval Židom slobodné nakladanie s ich nehnuteľným majetkom, nesmeli kupovať, darovať ani prenajímať pôdu a zakazoval im nadobúdať nový majetok. Zákon ďalej usmerňoval, ako sa má nakladať s nehnuteľným majetkom Židov. Podpisom zmluvy sa Jurgovci museli zaručiť, že tento majetok nepodlieha výkupu podľa tohto zákona (Gerboc 2012).

Súčasťou kúpnopredajnej zmluvy bolo aj prehlásenie, ktoré sa viazalo na vládne nariadenie č. 198/1941 Sl. z.. Toto nariadenie z 9. septembra 1941 sa týkalo právneho postavenia Židov. Išlo o Židovský kódex, ktorý v 270 paragrafoch obmedzil práva občanov židovského vierovyznania, ktorí ním stratili svoje občianske práva. Jurgovci museli kvôli tomuto nariadeniu podpísať prehlásenie o tom, že nie sú Židia ani židovské právne osoby (Slovenský zákonník 1941).

Ďalšie desaťročia budova 195 patrila tejto rodine. Krušné chvíle nastali 6. augusta 1973. Jurgovci boli pozvaní na jednanie, kde sa mali prerokovať majetkovo-právne veci týkajúce sa výstavby autobusového nádražia v Čadci. Výstavba tohto nádražia bola naplánovaná na miesta, kde stála budova 195 a na jej blízke okolie. Počas tohto jednania mali byť podpísané kúpnopredajné zmluvy a malo sa prerokovať aj pridelenie náhradných bytov. Jurgovci však odmietli kúpnopredajnú zmluvu podpísať (Okresný národný výbor v Čadci - Odbor dopravy 1973). O rok neskôr zomrela Margita Jurgová a jej podiel budovy sa rozdelil medzi jej dve deti: Irenu a Ondreja. K dedičstvu patrila aj ďalší majetok: murovaný objekt, drevená šopa, chlieviky, žumpy, oplotenie, spevnené plochy a ovocné stromy (Vážny 1974).

Jej syn Ondrej Jurga sa narodil 26. novembra 1929. Študoval na ľudovej škole v Čadci, neskôr, v rokoch 1940 - 1944 na gymnáziu v Žiline, potom pokračoval na obchodnej akadémii v Trenčíne (1944-1948) a nakoniec v roku 1952 vyštudoval Vysokú školu hospodárskych vied v Bratislave s titulom Inžinier ekonómie. Pretože bol synom živnostníka

musel nastúpiť na prácu v pomocných technických práporoch (PTP), kde strávil čas od októbra 1952 do novembra 1954. Za túto prácu bol neskôr mimosúdne rehabilitovaný podľa zákona č. 87/1991 (Jurgová 2013). Po dokončení povinnej vojenskej základnej služby začal pracovať v závode TATRA Čadca, kde pracoval na viacerých pozíciách ako vedúci oddelenia Práce a Mzdy, vedúci výrobného-dispečerského oddelenia a tiež ako ekonomicko-obchodný námestník. 15. augusta 1971 sa stal riaditeľom Štátnej banky československej pobočky v Čadci (Jurga 1984). S manželkou Annou, rodenou Mravcovou mali tri deti: Ondreja, Ľudmilu a Karola.

Obrázok 6 Ondrej Jurga (Zdroj: súkromný archív)

Dcéra Irena sa narodila 28. mája 1923 pracovala pre Stredoslovenské pekárne a cukrárne v závode Čadca. S manželom Rudolfom mali štyri deti.

Hrozbu asanácie budovy kvôli výstavbe autobusového nádražia sa podarilo na pár rokov odvrátiť. Kúpnopredajná zmluva bola nakoniec podpísaná 3. júla 1980 medzi Františkom Jurgom, Ing. Ondrejom Jurgom a Irenou Hlavovou na strane predávajúcich a Československý štát – Mestský národný výbor v Čadci zastupoval predseda MNV Alojz Šeliga a tajomník Eduard Kysák. Podľa kúpnopredajnej zmluvy sa výkup nehnuteľnosti konal kvôli výstavbe autobusového nádražia I – II. etapy v Čadci (Šeliga a Kysák 1980). V prípade, že by zmluvu vlastníci nepodpísali, hrozilo vyvlastnenie.

Aj napriek podpísanej zmluve, budova nakoniec asanovaná nebola. Podľa slov pamätníčky Anny Jurgovej, navštívil jej manžel projektanta v Ostrave, ktorý bol zodpovedný za realizáciu výstavby autobusového nádražia a presvedčiť ho, aby budovu zachoval. To sa nakoniec aj podarilo a plánované autobusové nádražie bolo postavené o kúsok ďalej a z budovy č. 195 sa stal Dom pionierov a mládeže v Čadci (Jurgová 2013).

Následne začiatkom 90. rokov mala v budove sídlo colnica. V tomto čase však bývalý majiteľ začal podnikáť kroky na vrátenie budovy. 29. októbra 1991 zaslal Ondrej Jurga Mestskému

úradu v Čadci výzvu podľa zákona č. 138/1991 (Jurga 1991). Na túto výzvu Mestský úrad v Čadci reagoval zamietavo a odmietol s Ondrejom Jurgom uzavrieť Dohodu o vydaní veci (Glasnák 1991). Po zamietnutí žiadosti o vrátenie budovy zaslal Ondrej Jurga návrh na Okresný súd v Čadci so žiadosťou o uplatnenie povinnosti uzavrieť dohodu o vydanie nehnuteľnosti.

V reštitučnom konaní 19. decembra 1991, súd rozhodol v prospech Ondreja Jurgu. Mesto Čadca, ktoré zastupoval vtedajší primátor Ing. Peter Glasák, muselo budovu 195 aj so záhradou vydať bývalému majiteľovi. Tento rozsudok nadobudol právoplatnosť 5. februára 1992. Mesto Čadca teda vydalo dom aj so záhradou 6. februára 1992 (Kauzalová 1991). O štyri roky neskôr sa konala celková rekonštrukcia domu, pričom bola snaha prinavrátiť budovu do pôvodného stavu, pred úpravami v roku 1982. Po rekonštrukcii sa budova začala prenajímať, čím sa splnili dva hlavné ciele. Prvým cieľom bolo zabezpečiť využitie budovy a druhým cieľom bolo zaistenie príjmu na chod a údržbu. Rodina vlastnila nehnuteľnosť do roku 2015.

Obrázok 7 Budova 195 po rekonštrukcii v roku 1996 (Zdroj: súkromný archív)

Úpravy a prestavby budovy

Prvá prestavba budovy, o ktorej sa dochovali záznamy, sa spomína v exekučnom posudku z roku 1937. Táto prestavba sa mala uskutočniť v roku 1929, keď budovu vlastnil Alois Rufeisen. Malo ísť o výraznú prestavbu, počas ktorej mala pribudnúť izbička pre slúžku (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937). Táto izbička bola pristavaná ku kuchyni a kvôli jej výstavbe bolo nutné zakryť pravú vstupnú časť schodiska. Na mieste tohto schodiska vznikla veranda. Táto skutočnosť vysvetľuje zaujímavý detail, keď sa vo vnútorných priestoroch domu medzi kuchyňou a verandou nachádza okno.

Počas prestavby v roku 1929 budova prešla aj ďalšími úpravami. Pôvodná strecha bola vymenená za plechovú. Čiastočne alebo úplne boli zamurované niektoré okná na južnej a severnej strane domu. Na západnej strane domu na mieste bývalého vstupu do domu vznikol výklenok. Strecha nad vchodom a schodiskom bola odstránená. Namiesto toho na jej mieste, nad verandou, pribudlo okno kruhového tvaru s priemerom približne jeden meter, v ktorom sa nachádza symbol Dávidovej hviezdy. Toto okno, možno aj symbolicky, smeruje na východ. Za vlastníctva Aloisa Rufeisena pribudli aj kovové ozdoby na vchodových dverách a v ornamente nad vchodovými dverami sa nachádzajú jeho prepletené iniciálky AR. Ďalším zaujímavým a cenným detailom sú sklá, konkrétne sklá na vchodových dverách, ďalej na dverách do kuchyne, kúpeľne a toalety a na okne v kúpeľni. Toto sklo má na sebe vzor s arabeskovými hviezdami s krížmi. S veľkou pravdepodobnosťou toto sklo bolo aj na okne s Dávidovou hviezdou.

Obrázok 8 Okno v tvare Dávidovej hviezdy (Zdroj: Zuzana Sihelniková)

Z posudku od Arnolda Hochfeldera, ktorý bol vyhotovený z dôvodu exekúcie na majetok Aloisa Rufeisena, sa dozvedáme, že budova má svetlú výšku 3,45 m. Hochfelderov posudok popisuje jednotlivé izby, ktoré sa v budove nachádzali nasledovne: obývačka s arkierom, tri obytné izby, kuchyňa, miestnosť pre slúžku, kúpeľňa, „špižareň“, predsieň so schodiskom na povalu a do pivnice a veranda. V posudku sa nachádza aj opis interiéru budovy, pričom tento opis len potvrdzuje slová bývalého majiteľa Ondreja Jurgu. V čase vyhotovenia posudku boli stropy na prízemnom poschodí trémové, podlahy v izbách a predsieni boli dubové vlysové parkety. V ostatných miestnostiach ako v kúpeľni, záchode, v miestnosti pre slúžku a na verande boli podlahy drevokamenné. V kuchyni bola podlaha pokrytá bielymi kaolínovými dlaždicami. Zaujímavou informáciou je, že steny a trémové stropy mali byť v tomto období hladko omietnuté a pekne vymaľované. Podľa slov Ondreja Jurgu sa mali na stenách

nachádzať maľby, preto sa naskytá otázka, či boli aj trámové stropy ozdobené maľbami; a ak áno, s akým motívom, vzhľadom na to, že vtedajší majitelia boli Židia. Steny v kuchyni, kúpeľni a záchode boli obložené flisnami. Flisnami by sa dali nazvať kachličky (obkladačky), ktoré sa dodnes zachovali v bývalej kuchyni a na záchode. Dom mal už v tomto čase, teda v roku 1937 vlastný vodovod, elektrické osvetlenie a ústredné kúrenie teplou vodou (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937).

Čo sa týka zariadenia domu, Hochfelder v posudku uvádza, že vo veľkej izbe sa nachádzal železný, kachličkami obložený krb a v ďalších dvoch izbách boli kachličkové kachle. V kuchyni bol sporák z bielych kachličiek. Kúpeľňa mala liatinovú smaltovanú vaňu obloženú flisnami, stojaté fayencové umývadlo a taktiež sa tam nachádzali closet a bidet.

Povala bola v čase exekúcie v roku 1937 tehlová a čiastočne ošetrovaná cementovým náterom. Na povale sa nachádzali dve izby, pričom jedna z nich bola podkrovnou izbou a druhá sa používala ako skladište. Povalové múry a komíny boli v tomto čase hladko omietnuté a obielené. Strecha bola valbová, vyrobená z kresaného dreva ležatej vaznicovej stolice. Priestor povaly bol rozdelený na časti a to pomocou laťových stien (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937).

Pivnica domu mala dva vchody. Prvý vchod so schodmi sa nachádzal na chodbe a druhý vchod do pivnice sa nachádzal pod verandou, odkiaľ viedli do pivnice široké betónové schody. Veranda domu bola vyrobená z hobľovaného dreva a natretá bola fermežovým náterom. Steny verandy boli od parapetu na hor celé zasklené. Kanalizácia domu viedla do Čierňanky. Druhý vchod do domu sa mal nachádzať z opačnej strany, na mieste dnešného výklenku (Jurgová 2013).

Na dvore pred domom sa nachádzala približne 8 metrov hlboká studňa so železným čerpadlom (Štátny archív v Bytči a Hochfelder 1937). Studňa sa nachádza pred vchodom do domu pod dvoma starými lipami. V súčasnosti je nefunkčná. Na kohútiku sú dva nápisy, z jednej strany ide o nápis „WEISSKIRCHEN“ a z druhej strany je nápis „A KUN HRANICE“. Pri ďalšom bádani sme odhalili, že nápis „Weisskirchen“ je starý názov mesta Hranice na Morave. Ako uvádza Bednář, v tomto meste v roku 1883 vznikla dielňa na výrobu a opravu hospodárskych strojov, ktorú založil Antonín Kunz. Neskôr vznikla firma „První moravská továrna na vodovody a pumpy Antonín Kunz“, ktorá patrila v 90. rokoch 19. storočia k popredným firmám v vtedajšom Rakúsko-Uhorsku. Svoje výrobky vyvážala do Ruska, Bulharska, Sýrie, Turecka a Egypta. Začiatkom 20. storočia sa firma dostala do finančných problémov. Po smrti Antonína Kunza sa zmenila na akciovú spoločnosť „Ant.

Kunz, továrna na vodovody a pumpy, Hranice“ a po druhej svetovej vojne bola znárodnená pod názvom Sigma Hranice“ (Bednár 2010). Studňa mala hĺbku 8 metrov. V roku 2010 bola nanovo vybetónovaná.

Druhá studňa sa nachádzala pred západnou stranou domu. Bola vyhlbená v roku 1968. Neskôr, v roku 1982 bola odstránená kvôli výstavbe chodníka ku Domu pionierov a mládeže

Do konca 70. rokov 20. storočia bola pred domom umiestnená Socha Jána Nepomuckého. Bolo to pri štátnej ceste, socha bola otočená smerom ku rieke Čierňanke. Ján Nepomucký je patrónom spovedného tajomstva a ochrancom pltníkov, pocestných, mlynárov a lodiarov. Ochráňuje ľudí pri prírodných pohromách a povodniach. Na zadnej strane sochy sme objavili vyrytý rok 1821. Tento letopočet je taktiež zakódovaný v dnes už ťažšie čitateľnom nápise na podstavci sochy, jednotlivé slová sa podarilo identifikovať nasledovne: PRO GLORIA INFINITITNIS ZILVS. PIDILIS PLEBIS. CZATTZENSIS. POSVIT MI. Dôvod, prečo bola práve socha Jána Nepomuckého umiestnená na danom mieste ostáva neznámy. Môžeme sa len domnievať, že tak urobili „ľudia čadčianski“ = „PLEBIS CZATTZENSIS“ a bolo pri príležitosti stého výročia blahorečenia Jána Nepomuckého, ktoré sa uskutočnilo 31. mája 1721. Socha bola neskôr, krátko pred výstavbou autobusového nádražia, premiestnená ku Kostolu svätého Bartolomeja v Čadci. Pri premiestňovaní prelomila na dve časti. Socha je chránenou pamiatkou.

Obrázok 9 Socha Jána Nepomuckého (Zdroj: Zuzana Sihelníková)

Lipy pri dome mali podľa posudku Blendovského v roku 1980 prsný priemer 80 cm, stredný priemer 42 cm výšku 12 m a druhú lipa mala prsný priemer 45 cm, stredný priemer 27cm a výšku 12 m.(Blendovský 1980) Odhadovaný vek oboch líp v súčasnosti je približne 130 až 150 rokov.

Čo sa týka úprav domu, ďalšie sa uskutočnili v období rokov 1952-1953. V tomto čase bola nanovo omietnutá fasáda. Tento detail je zachytený na dochovaných fotografiách. Okrem toho mali byť v tomto období boli zároveň zakryté trámové stropy, čo sa malo uskutočniť kvôli zavádzaniu nového osvetlenia (Sihelníková 2005).

Rodina Jurgova tu žila pomerne pokojne až do roku 1974. 24. júla 1974 sa uskutočnilo ohodnotenie domu, kvôli plánovanému vykúpu pozemkov pre potreby výstavby autobusového nádražia. Približne tri mesiace pred týmto ohodnotením zomrela spoluvlastníčka domu Margita Jurgová. V čase, keď sa uskutočnilo ohodnotenie domu ešte nebolo ukončené dedičské konanie (Kubinec 1974). Ohodnotenie domu mal na starosti Ferdinand Kubinec. Ferdinand Kubinec vo svojom ohodnotení uvádza, že dom bol postavený v roku 1900. Toto tvrdenie však vyvracia nielen posudok od Arnolda Hochfeldera z roku 1937, ale aj zachované dobové fotografie z roku 1898. V Kubincovom ohodnotení má dom tri izby, jednu obytnú kuchyňu a kuchyňu s príslušenstvom, čiže v dome je jedna garsónka a 1 trojizbový byt. Toto tvrdenie však nesúhlasí s tvrdením Anny Jurgovej, ktorá v tom čase v dome bývala. Dom bol naopak rozdelený na dve bytové jednotky a to na garsónku so spálňou, v ktorej býval František Jurga s manželkou Margitou a na druhú spálňu s obývačkou a kuchyňou, ktorú obýval ich syn Ondrej Jurga s manželkou Annou a ich tromi deťmi (Jurgová 2013).

Dom je v ohodnotení opísaný ako tehlová masívna stavba s brizolitovou fasádou. Strecha bola v tomto čase plechová a dom bol odizolovaný od zemnej vlhkosti. V interiéri boli na zárubniach stolárske rámiky, dom mal podlahové parkety a keramické a xylolitové dlažby. Vykurovanie domu bolo zabezpečené radiátormi na vodu. V kuchyni bol kachľový sporák spolu s drezom na vodu. Teplá voda pre kúpeľňu bola zabezpečená ústredným kúrením. V kúpeľni bola obložená vaňa s umývadlom, splachovacia toaleta bola taktiež obložená. Dom mal dvojité okná, dvere v dome boli preglejkové s obyčajnými zámkami. Povala sa využívala ako sušiareň a pivnica ako sklad (Kubinec 1974).

Ďalšie informácie o stave budovy pochádzajú zo začiatku 80. rokov. V tomto čase bola budova odkúpená Mestom Čadca a bol vyhotovený ďalší posudok. Tento posudok vyhotovil Blendovský na základe obhliadky domu, ktorá sa konala 25. – 27. marca 1980 a bola doplnená 10. apríla 1980 za účasti majiteľa domu. Majitelia domu mu poskytli podklady.

Podľa Blendovského bol dom postavený v menšom rozsahu v roku 1912. Toto tvrdenie vyvracajú už spomínané fotografie z roku 1898, na ktorých je dom zachytený v rovnakej veľkosti ako v súčasnosti. Rok 1912 pravdepodobne pochádza zo záznamov Mesta Čadca,

kde sa prvý záznam o dome zachoval z roku 1912. Podľa jeho posudku sa o dome nezachovala žiadna stavebná dokumentácia ani na stavebnom úrade.

Dom je v posudku opísaný ako murovaná budova z tehál, pričom ide o prízemnú a čiastočne podpivničenú budovu s dvoma podkrovnými izbami. Blendovský v posudku spomína aj rok 1937 v ktorom sa konala exekúcia na tento dom, avšak on tento rok uvádza ako rok, kedy mala byť vykonaná prístavba k pôvodnému menšiemu domu a mal byť pridaný nový strop nad prízemím a nová plechová krytina. V tomto roku mala byť podľa neho pristavaná aj veranda so vstupnými schodmi. Tieto tvrdenia čiastočne protirečia starším dochovaným záznamom.

V posudku sa ďalej uvádza, že fasáda mala byť opravovaná v roku 1958. Blendovský bol presvedčený, že pôvodný dom mal menšiu veľkosť a veľkosť tohto pôvodného domu odvodzoval od veľkosti pivnice, ktorá sa nachádza len pod polovicou domu. Ďalšia časť domu mala byť pristavaná v roku 1937 k už existujúcej, podpivničenej budove, ktorá bola postavená v roku 1912. Z pôvodnej budovy malo stať iba murivo a strop nad suterénom a základy.

Niektoré z tvrdení je možné vyvrátiť vďaka starším záznamom. Prestavba domu sa podľa exekučného posudku konala o desať rokov skôr, v roku 1929. V roku 1937 sa konala exekúcia na majetok Aloisa Rufeisena z čoho je možné usúdiť, že v tom čase už nemal finančné prostriedky na kompletnú prestavbu domu. Dom mal plechovú strechu a verandu už počas exekučného posudku v roku 1937, čo vyvracia jeho tvrdenie, že dom mal získať novú plechovú strechu a verandu v roku 1953.

V roku 1980 bol stav domu veľmi dobrý. Podľa Blendovského boli jednotlivé práce na dome aj samotná konštrukcia domu bola vykonaná na vysokej remeselnej úrovni. Ako sme už spomínali, dom je podpivničený len z polovice. V pivnici sa v tomto čase nachádzala kotolňa, miestnosť na uhlie, sklad potravín a vodáreň. Strop v suteréne bol nespálny. Murivo prízemnia bolo z plných masívnych tehál a hlavné nosné priečky boli privedené z muriva a hrubé 30 až 45 cm. Všetky izby na prízemí boli prístupné z chodby, rovnako aj schody do pivnice a na povalu boli prístupné z chodby. Dom mal samostatnú kúpeľňu a toaletu. Okná aj dvere boli zachovalé a udržiavané. Podlahy v obytných miestnostiach a na chodbe boli z dubových vlysov, v kúpeľni bola tvrdá dlažba a keramický obklad. V kuchyni a kúpeľni bol xyloolit a keramický obklad. Xylolitová podlaha bola aj na verande. Na povale v manzardových miestnostiach bola palubová podlaha, steny boli na samostatnej drevenej rámovej konštrukcii, ktorá bola vyrobená z hobľovaných paluboviek. Strop nad prízemím bol drevený trámový samonosnej konštrukcie a boli na ňom prevedené izolačné a protipožiarne vrstvy z násypov

ochranného betónu a pri komínoch boli aj dlažby. Vchod na povalu bol tiež ošetrený protipožiarnou ochranou.(Blendovský 1980)

Hoci podľa pôvodného plánu mal byť dom zbúraný, nestalo sa tak. Autobusové nádražie sa začalo budovať o kúsok ďalej. Dom musel prejsť viacerými úpravami pre potreby nového Domu pionierov a mládeže, ktorého úlohou bola „správna výchova mladej socialistickej generácie“. Domy pionierov a mládeže rozvíjali záujmovú činnosť detí a mladých ľudí a organizovali rôzne masové podujatia (napr. spoločenské, vlastivedno-turistické, branné, technické, esteticko-umelecké, ako aj podujatia z oblasti prírodných vied).

Plán prestavby domu na Dom pionierov mal na starosti Šumský. Ten sa vyjadril, že tento dom bol zvolený za Dom pionierov a mládeže z toho dôvodu, že v Čadci sa nenachádzal iný objekt, ktorý by mal vyhovujúce priestory. Toto rozhodnutie schválil Miestny národný výbor v Čadci 19. júna 1981. Pri tvorbe plánov sa predpokladalo, že tu bude pôsobiť 5 pedagogických zamestnancov, 3 hospodárski pracovníci a vedúci. Podľa plánov sa v dome malo denne vystriedať 30 až 50 detí (Šumský 1982).

Šumský vo svojom pláne vydal nariadenie, podľa ktorého počas rekonštrukciu nesmeli dôjsť k poškodeniu fasády a predovšetkým ornamentov na nej. Nemalo dôjsť k zmene vonkajšej fasády objektu, ale k zmene účelu využitia jednotlivých miestností. Zmeny sa mali týkať dispozície jednotlivých miestností, tepelnej izolácie a hygieny. V podkroví malo dôjsť k zatepleniu obvodovej konštrukcie, aby zodpovedala normám. Dom bolo potrebné modernizovať, a to pripojením na vodovodnú prípojku, kanalizáciu a kvôli tomu boli vykonané aj geodetické zamerania. Na pozemku pri dome mala byť spevnená plocha pre tri osobné automobily. Pri vstupe do areálu mali byť rozmiestnené plochy pre smetné nádoby alebo jeden kontajner. Ornica mala byť odstránená a terén zarovnaný a odstránená ornica mala byť opäť rozprestretá po celom areáli. V pláne prestavby sa spomínajú aj potrebné zmeny a opravy. Išlo napríklad o poškodenú omietku na prízemí a v suteréne a vybudovanie novej priečky. Všetky priestory boli vymaľované vápennou maľbou. V dochovaných plánoch sú zaznačené aj názvy jednotlivých miestností, a to nasledovne: prípravovňa pre laboratórne práce, laboratórium, šatňa, závetrie, miestnosť pre upratovačku, riaditeľňa, WC (Šumský 1982).

Dom sa využíval ako dom pionierov a mládeže takmer desať rokov. V 90. rokoch sa dom v rámci reštitúcie navrátil do rúk Ondreja Jurgu. V roku 1996 sa konala rekonštrukcia domu, pričom sa snažili navrátiť do pôvodného stavu, v akom bol dom pred úpravami pre Dom pionierov a mládeže. Bývalá majiteľka domu Anna Jurgová počas rozhovoru spomínala na

odstraňovanie brizolitu z fasády. Brizolitom mali byť omietnuté aj porcelánové ozdoby na fasáde pod oknami. Počas rekonštrukcie bolo potrebné opraviť komín aj fasádu a namaľovať strechu, fasádu aj jednotlivé izby. Vo vnútri domu boli zrejme viaceré zmeny. Dvoje dverí boli zamurované, išlo o dvere z bývalej spálne na chodbu a dvere medzi bývalou obývačkou a druhou spálňou. Ďalšou veľmi výraznou zmenou bolo predelenie bývalej garsónky priečnou stenou. Tejto prečnej stene padol za obeť zelený kachličkami obložený krb. Zničený bol aj biely kachľový sporák v kuchyni. Boli vymenené niektoré z pôvodných mosadzných kľučiek na dverách a oknách a taktiež boli odstránené pôvodné mosadzné secesné lustre, ktoré boli nahradené svietidlami s LED trubicami. Odstránené boli aj drevené skladacie okenice, ktoré boli umiestnené na oknách z vnútornej strany, teda v interiéri. Zachovali sa len skladacie dvere vo výklenku. Za obeť záchrany domu padlo aj štýlové zariadenie kúpeľne (Jurgová 2013).

Dom sa začal využívať na prenájom a z prenájmu sa financovali drobné opravy na dome. Sídľili v ňom viaceré obchody. V roku 2010 bola zateplená veranda, pôvodné drevené okná boli odstránené a boli nahradené plastovými. Aby sa zabránilo zatekaniu dažďovej vody do pivnice, nad vonkajšie schody do pivnice pribudol drevený prístrešok.

Obrázok 10 Dom v súčasnosti (Zdroj: Zuzana Sihelníková)

Záver

Budova č. 195 v Čadci určite patrí medzi cenné pamiatky Čadce. Dôkladným výskumom a bádáním sa podarilo vyvrátiť predpoklad, ktorý pretrvával niekoľko desaťročí, že budova pochádza zo začiatku 20. storočia. Archívnym výskumom sa odhalilo, že budova bola postavená na prelome rokov 1867 - 1868. Postupným odhaľovaním a bádáním sa podarilo

vypátrať mená pôvodných majiteľov. Medzi nich patrí obchodník a neskorší barón židovského pôvodu Leopold Popper a neskôr aj gróf a člen jednej z najzámožnejších rodín v Rakúsko-Uhorsku Valentin Ballestrem. Ďalším významným majiteľom budovy bol, okrem iného bývalý predseda židovskej náboženskej obce, člen židovskej strany a predstavenstva mesta, obchodník s drevom a sionista Alois Rufeisen. Práve exekúcia na jeho majetok a konkrétne zachovaný exekučný posudok značne pomohli pri hľadaní odpovede na viaceré výskumné otázky, v prvom rade, kedy bol dom postavený, kto boli jeho predchádzajúci majitelia, aký bol ich sociálny status. Okrem toho sa štúdia venuje aj postupnému prerodu budovy, pričom tieto informácie sa zakladajú nielen na zachovanom exekučnom posudku z roku 1937, ale aj ďalších dvoch zachovaných posudkoch, ktoré obsahujú cenné informácie. Tieto posudky popisujú stav budovy v roku 1973 a 1980. Celá štúdia bola významne doplnená aj o spomienky a fotografie rodinných príslušníkov rodiny Jurgovej, ktorá dom vlastnila s prestávkami od roku 1943 až do roku 2015.

Zoznam bibliografických odkazov

BALLESTREM, Nikolaus, 2006a. *Historie* [online]. Dostupné na:

<http://www.ballestrem.de/5-Historie.html>

BALLESTREM, Nikolaus, 2006b. *Valentin* [online]. Dostupné na:

<http://www.ballestrem.de/Valentin.html>

BALLESTREM, Nikolaus, 2006c. *Wappen* [online]. Dostupné na:

<http://www.ballestrem.de/Wappen.html>

BEDNÁŘ, V., 2010. *Antonín Kunz* [online]. Dostupné na: <http://mic.hranet.cz/cs/vyznamne-osobnosti/kunz-antonin.html>

BLENDOVSKÝ, R., 1980. *Znalecký odhad č. 247/80*.

ĎURČANSKÝ, F., 1943. *Kúpno predajná smluva z 5. apríla 1943*. Čadca: Súkromný archív.

FRANKL, Peter a Pavel FRANKL, 2008. *Židia v Žiline*. Žilina: EDIS - vydavateľstvo ŽU. ISBN 978-80-554-0022-8.

GERÁT, Rudolf, 2010. *Návraty do minulosti: Stavebné pamiatky: Tri vily. V: Čadca v premenách čias*. Čadca: Spolok priateľov Čadce, s. 57–58. ISBN 978-80-970473-9-9.

GERBOC, Tomáš, 2012. *Štát proti Židom. Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*

[online]. 2012, č. 1/2012. Dostupné na: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?816>

GLASNÁK, Peter., 1991. *Výzva na vydanie rodinného domu č. 195 Slovanská cesta Čadca*. Čadca: Mestský úrad v Čadci.

GRÚŇOVÁ, Zuzana a Miloslava BOROŠOVÁ MICHALCOVÁ, 2018. *Moc a úspech za života, neúcta v zabudnutí po smrti - veľkopodnikateľ barón Leopold Popper a jeho hrobka v Hliníku nad Váhom* [online]. Bardejov: Bardkontakt 2018. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/327690530_Moc_a_uspech_za_zivota_neucta_v_za_budnuti_po_smrti-velkopodnikatel_baron_Leopold_Popper_a_jeho_hrobka_v_Hliniku_nad_Vahom_Power_and_success_in_life_disrespect_in_oblivion_after_death_-_Baron_Leopold_P

HANSCOM, R., 2011. *Popper Family Genealogy* [online]. Dostupné na: <http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~prohel/names/misc/popper.html#popo>

HUDECOVÁ, Antónia, 2005. *Židovská komunita. Čadca: Mesto Čadca*. ISBN 80-89172-03-2.

JURGA, Ondrej, 1984. *Životopis*.

JURGA, Ondrej, 1991. *Výzva na vydanie rodinného domu č. 195 Slovanská cesta Čadca*.

JURGOVÁ, Anna, 2013. *Spomienky na život v dome č. 195*.

KAUZALOVÁ, A., 1991. *Rozsudok v mene Slovenskej republiky*. Čadca: Okresný súd v Čadci.

KUBINEC, Ferdinand, 1974. *Ohodnotenie rodinného domu č. 195*. Čadca: Krajský súd v Banskej Bystrici.

KYSUCKÁ GALÉRIA ČADCA, 2013. *Kaštieľ Kysuckej galérie Čadca v Oščadnici*.

MRVA, Marián a kol., 2010. *Potulky starou Žilinou*. Žilina: Artis Omnis. ISBN 978-80-89341-15-3.

OKRESNÝ NÁRODNÝ VÝBOR V ČADCI - ODBOR DOPRAVY, 1973. *Pozvánka ONV v Čadci*.

PINDUR, David a Martin TURÓCI, 2012. *Šľachta na Kysuciach a jej susedia*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci. ISBN 9788097078010.

ŠELIGA, Alojz a Eduard KYSÁK, 1980. *Kúpnopredajná zmluva*. B.m.: MESTSKÝ NÁRODNÝ VÝBOR V ČADCI.

SIHELNÍKOVÁ, Zuzana, 2005. *Rozhovor s Ing. Ondrejom Jurgom*.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, [bez dátumu]. Sčítací hárok Hraničná 195, Čadca (Čadca). 1940 [online] [cit. 14. február 2019]. Dostupné na:

<https://www.slovakiana.sk/vyhľadavanie?display=0&sort=0&type=All&page=1&pageSize=24&searchString=čadca Hraničná 195&freeDOOnly=disable>

SLOVENSKÝ ZÁKONNÍK, 1941. *Nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov:198/1941 Sl.z.* [online]. Dostupné na:

http://www.upn.gov.sk/data/pdf/vlada_198-1941.pdf

SPRÁVA KATASTRA ČADCA., 2013. Vložka č. 2327, 3864, 2329 a 2607. V: *Pozemková kniha*.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BYTČI, 1871. Podmienky nájmu amerického strojného mlyna a pily. č.j. 518. V: *Panstvo Bytča - Strečno, II. Veľkostatok Strečno a knihy, A Osvojená agenda 1128 A-2/2 Prenájom pozemkov hostincov, mlynov, obytných a hospodárskych budov 1862-1877*:

ŠTÁTNY ARCHÍV V BYTČI, 1942. *Matrika narodených, sobášených a zomrelých 1886-1942.č.j. 104*.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BYTČI, pobočka Čadca a Arnold HOCHFELDER, 1937. Zápis o odhadu z roku 1937. V: *Okresný súd v Čadci*.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI - PRACOVISKO ARCHÍV ČADCA, 1923. Hermina Rufeisenová. V: *OÚ Čadca:Žiadosť o vydanie pasu K 98, 164/26*.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI - PRACOVISKO ARCHÍV ČADCA, 1923. Alojz Rufeisen. V: *OÚ Čadca: Žiadosť o vydanie pasu K 102/41, 608/23*.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI - PRACOVISKO ARCHÍV ČADCA, [bez dátumu]. *Pamätná kniha obce Čadca*. 1459/2007.

ŠTÁTNY OBLASTNÝ ARCHÍV BYTČA, 1878. *Kopiar správcu popperovského majetku so sídlom v Čadci*.

ŠTÁTNY OBLASTNÝ ARCHÍV BYTČA a A. KOČIŠOVÁ, 1962. Inventár. V: *Panstvo Bytča - Strečno (1536, 1582) 1595 – 1950*:

ŠTÁTNY OKRESNÝ ARCHÍV BYTČA POBOČKA ČADCA., 1890. *Zápisnica obecného zastupiteľstva a výboru 1889 - 1890*.

ŠTÁTNY OKRESNÝ ARCHÍV BYTČA POBOČKA ČADCA, 1931. Zápisnica zo 4. októbra 1923. V: *Zápisnica obecného zastupiteľstva obce Čadca roky 1915 - 1931*.

ŠUMSKÝ, M., 1982. *Rekonštrukcia MsDPM Čadca (Mestský dom pionierov a mládeže)*. Banská Bystrica: AGROSTAV – KZ Banská Bystrica. Banská Bystrica.

UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM COLLECTION, courtesy of the Jeff and Toby Herr Foundation, 1995. Oral history interview with Iakov Politzer. *Accession Number: 1995.A.1272.118 / RG Number: RG-50.120.0118* [online] [cit. 27. december 2018]. Dostupné na: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn502819>

UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM COLLECTION, courtesy of the Jeff and Toby Herr Foundation, 1996. Oral history interview with Shlomo Peleg. *Accession Number: 1995.A.1272.275 / RG Number: RG-50.120.0275* [online] [cit. 27. december 2018]. Dostupné na: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn503119>

URÍK, O., 2008. *Synagóga Bytča - História*. [online]. Dostupné na: <http://www.bconline.sk/centrum>

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA, 1942. Rufeisen Alojz. V: *Likvidácie podnikov Židov (1941-1942)* [online]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/projekty/likvidacie/podrobne-informacie/?id=4916>

VÁŽNY, D, 1974. *Rozhodnutie o pozostalosti*. Čadca: Štátne notárstvo v Čadci.

YAD VASHEM, 1999. Alois Ruffeisen. V: *The Central Database of Shoah Victims' Names* [online]. Dostupné na: <https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=5630611>

YAD VASHEM, [bez dátumu]. Alois Ruffeisen. V: *The Central Database of Shoah Victims' Names* [online]. Dostupné na: https://yvng.yadvashem.org/index.html?language=en&s_lastName=Ruffeisen&s_firstName=Alojz&s_place=&s_dateOfBirth=&cluster=true

YAD VASHEM, [bez dátumu]. Hermina Ruffeisen. V: *The Central Database of Shoah Victims' Names* [online]. Dostupné na: <http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=5356151&language=en>